

LICZEBNIKI / NUMERALIA

- Liczebniki **główne** (*numeralia cardinalia*) **4-100** oraz **1000** (w *singularis*) są **nieodmienne**.
- Liczebnik główny **1000** w *pluralis* jest **odmienny**.

	Singularis	Pluralis
Nom.	mille	milia
Gen.	NIEODMIENNE	milium
Dat.		milibus
Acc.		milia
Abl.		milibus
Voc		milia

- Liczebniki **główne 1-3** są **odmienne**.
- Liczebniki **porządkowe** (*numeralia ordinalia*) i **podziałowe** (*numeralia distributiva*) są **odmienne** (jak przymiotniki deklinacji I/II). Łączą się z rzeczownikami jak **przydawka przymiotna** (związek zgody).
 - liczebniki podziałowe mają wyłącznie *pluralis* (m,f,n)
 - liczebniki podziałowe mają **Gen. m i n** na –**um** (zamiast na –orum): *singulum (m), singularum (f), singulum (n)*
- Liczebniki **główne** łączą się z rzeczownikami jak **przydawka przymiotna** (związek zgody): *unus et quadraginta MILITES, ducenti quinquaginta sex MILITES, mille MILITES, cum mille MILITIBUS*.
- Liczebnik **mille** w *pluralis* (jeśli zamyka się w równych tysiącach) łączy się z rzeczownikiem jak **przydawka dopełniaczowa** (związek rzędu): *duo milia MILITUM, cum duobus milibus MILITUM*
- Liczebnik **mille** w *pluralis* (jeśli nie zamyka się w równych tysiącach) łączy się z rzeczownikiem jak **przydawka przymiotna** (związek zgody): *quattuor milia quingenti MILITES* ale: *quattuor milia MILITUM*
- Przy podawaniu **dat** używa się przymiotników **porządkowych**: *anno millesimo quingentesimo secundo* (związek zgody)
- Liczebników **podziałowych** (*numeralia distributiva*) używa się:
 - przy wyrażeniach **po**: *terni milites* (po trzech żołnierzy); *bina animalia* (po dwa zwierzęta)
 - przy **mnożeniu**: *bis dena sunt viginti* (dwa razy **po dziesięć** to dwadzieścia)
 - przy rzeczownikach **pluralia tantum**: *binae litterae* (dwa listy), ale: *duae litterae* (dwie litery)¹
- Przy liczebnikach ponad 100 liczba większa stoi zawsze przed mniejszą bez łącznika *et*: *centum quinquaginta unus homines*
- Sposoby zapisu większych liczb za pomocą kresek nad i wokół liczb:
 - 1 000 = (M) = $\overline{\text{I}}$ (kreska nad liczbą oznacza mnożenie przez 1000)
 - 2 000 = (MM) = $\overline{\text{II}}$
 - 3 000 = $\overline{\text{III}}$
 - 4 000 = $\overline{\text{IV}}$

¹ Uwaga: unae litterae = JEDEN list

- e. $5\ 000 = \overline{V}$
 f. $10\ 000 = \overline{X}$
 g. $1\ 000\ 000$ (*decies centena milia*) = $|\overline{XX}|$ (kreski wokół liczby oznaczają mnożenie jej przez 100 000)
 h. $2\ 000\ 000 = |\overline{XX}|$

13. Sposób zapisu większych liczb, będących wielokrotnością 500 stanowi znak $IO = D = 500$

• $\overset{x\ 10}{\boxed{IO}} = DIO = 500 \times 10 = 5\ 000$

14. Sposób zapisu większych liczb, będących wielokrotnością 1000 stanowi znak $CIO = M = 1000$

• $\overset{x\ 10}{\underbrace{\boxed{CCIO}}_{x\ 10}} = CCMIO = 1000 \times 100 \times 10 = 100\ 000$

15. Liczebniki **przysłówkowe** (*adverbia numeralia*) odpowiadają na pytanie *ile razy?* Używa się ich przy mnożeniu razem z liczebnikami podziałowymi: **bis dena sunt viginti** (dwa razy po dziesięć to dwadzieścia).

DZIAŁANIA MATEMATYCZNE

NC	Numerale cardinale	Liczebnik główny
AN	Adverbium numerale	Liczebnik przysłówkowy
ND	Numerale distributivum	Liczebnik podziałowy

1. Dodawanie

NC PLUS NC EST NC (*quattuor PLUS viginti quinque **SUNT** undetriginta*)

2. Odejmowanie

NC MINUS NC EST NC (*viginti quinque MINUS quattuor **EST** viginti unus (unus et viginti)*)

3. Mnożenie

AN ND EST/SUNT NC (*quater quini **SUNT** viginti*) **QUOT SUNT AN ND?** (*Quot sunt **BIS BINA?***)

4. Dzielenie

NC PER NC EST NC (*viginti PER quattuor **EST** quinque*)

UŁAMKI

$1/2$ <i>dimidia pars</i>	$3/4$ <i>tres partes</i>
$1/3$ <i>tertia pars</i>	$3/5$ <i>tres quintae partes</i>
$2/3$ <i>duae partes</i>	$7/9$ <i>septem nonae partes</i>

LICZEBNIKI WIELORAKIE (*numeralia multiplicativa*)

To liczebniki typu: *jednoraki, dwójaki, trojaki* itp.

simplex, icis <i>jednoraki</i>	quadruplex, icis <i>czworaki</i>
duplex, icis <i>dwojaki</i>	septemplex, icis <i>siedmioraki</i>
triplex, icis <i>trojaki</i>	decemplex, icis <i>dziesięćoraki</i>

KTÓRY RAZ?

Odpowiedź na to pytanie wyraża się za pomocą liczebników przysłówkowych, utworzonych od liczebników porządkowych, w formie Acc. sg. *n*.

primum = <i>po raz pierwszy</i>
iterum = <i>po raz drugi</i>
tertium = <i>po raz trzeci</i>
postremum = <i>po raz ostatni</i>

WYLICZANIE

Przy wyliczaniu używa się słów:

primum = <i>po pierwsze</i>
deinde = <i>po drugie</i>
tum = <i>po trzecie (następnie)</i>
postremo = <i>jako ostatnie</i>

ĆWICZENIA

I. Poniższe liczby arabskie zapisz za pomocą znaków rzymskich (jeśli się da, na różne sposoby):

- b. 1326 _____
- c. 999 _____
- d. 5930 _____
- e. 1500 _____
- f. 68 _____
- g. 6 000 _____
- h. 8765 _____
- i. 2402 _____
- j. 143 _____
- k. 459 _____
- l. 1003 _____
- m. 15 000 _____
- n. 500 000 _____
- o. 17 000 000 _____
- p. 30 000 _____
- q. 3 000 000 _____

II. A teraz zapisz te liczby (jako liczebniki główne) łacińskimi słowami.

- a. _____
- b. _____
- c. _____
- d. _____
- e. _____
- f. _____
- g. _____
- h. _____
- i. _____
- j. _____
- k. _____
- l. _____
- m. _____

n. _____

o. _____

p. _____

q. _____

III. Zapisz cyframi rzymskimi:

a. 5 000 _____

b. 10 000 _____

c. 100 000 _____

d. 1 000 000 _____

IV . Zapisz po łacinie (słowami) działania:

a. $4 \times 7 = 28$ _____

b. $25 / 5 = 5$ _____

c. $89 - 12 = 77$ _____

d. $15 + 32 = 47$ _____

e. $8 \times 13 = 104$ _____

f. $36 / 9 = 4$ _____

g. $34 \times 28 = 952$ _____

h. $1234 + 4321 = 5555$ _____

i. $8753 - 437 = 8316$ _____

V. Napisz po łacinie:

a. 4 obozy wojskowe _____

b. 8 listów _____

c. 16 żołnierzy _____

d. 5 drabin _____

e. 4 000 drzew _____

f. 1 000 okrętów _____

g. 3 259 stron _____

h. 10 liter _____

i. 10 000 koni _____

j. 1500 złotych (aureus, i m) _____

k. 1000 złotych _____

- l. po siedmiu ludzi _____
- m. dwanaście razy _____
- n. mury otaczają miasto po sześciokroć _____
- o. w roku 753 przed Chrystusem _____
- p. dnia 28 kwietnia 1549 roku _____
- q. o tysiącu dni _____
- r. o 8 tysiącach dni _____
- s. między dwiema kobietami _____
- t. las o tysiącu drzew _____
- u. z 15 ludźmi _____
- v. wojsko (złożone z) 10 000 jeźdźców _____

VI. Pzetłumacz na język polski.

1. Annum Romuli tempore decem menses habuisse scriptores tradunt. Tum primus anni mensis Martius erat. Mensis secundus Aprilis, tertius autem mensis Maius appellabatur. Quarto mensi Iunius nomen erat. Quintus mensis Quinctilis a Romanis appellatus est, postea Iulius a Caio Iulio Caesare vocabatur. Sextus mensis primum Sextilis habebatur, postea Augustus a caesare Augusto nominatus est. Ceteri autem menses: September, October, November, December a nominibus numeralibus: septem, octo, novem, decem nomina traxerunt. Quibus decem mensibus Numa Pompilius, ut dicitur, duos menses praemisit: Ianuarium et Februarium. Sed Numam ceterorum mensium nomina non mutavisse constat. Quo ex tempore usque ad nostram aetatem annus duodecim mensibus constat. Qui sunt: Ianuarius, Februarius, Martius, Aprilis, Maius, Iunius, Iulius, Augustus, September, October, November, December.
2. Romani olim a Romulo annum decem mensibus ordinatum habuerunt. Qui annus a Martio mense incipiebat, quem sequebantur: Aprilis, Maius, Iunius, Quinctilis, Sextilis, September, October, November, December. Romulus primum anni mensem patri suo Marti dicavit. Secundum mensem nominavit Aprilem (ut quidam putant cum adspiratione quasi *Aphrilem* a spuma, quam Graeci *aphron* vocant, unde orta Venus creditur). Secundum hanc opinionem Romulus primum mensem a patre suo Marte, secundum ab Aeneae matre Venere (Graece *Aphrodite*) nominavit. Hodie quoque in sacris Martem — patrem, Venerem — genetricem vocamus. Maium Romulum tertium posuisse constat, de cuius nomine inter scriptores

dissensio est. Plures tamen nominatum esse a Maia, Vulcanis uxore aut Maia, Mercurii matre putant. Et recte quidem: Hoc mense mercatores omnes Maiae Merurioque sacrificant. Iunius Maium sequitur, qui ab Iunonis deae nomine primum Iunonius appellabatur, sed post ex Iunonio Iunius dictus est. Quinctilis in honorem Iulii Caesaris Iulius appellatus est. Augustus mensis deinde est, qui Sextilis antea vocabatur, antequam honori Augusti ex senatus consulto dicatus est. Haec sunt, quae de mensium nominibus Macrobius enarravit.

3.

- a. Tria genera aquarum sunt: maris, fontium, fluviorum, quibus omnibus Neptunus praeesse antiqui putabant.
- b. Quattuor sunt anni tempora: ver, aestas, autumnus, hiems.
- c. Omnia nomina, quibus Latina utitur eloquentia, quinque declinationibus flectuntur, quae ex ordine nominabantur: declinatio prima, secunda, tertia, quarta, quinta.
- d. In legione Romana decem erant cohortes, in cohorte tres manipuli, in manipulo duae centuriae; primum centuria centum milites habebat, deinde modo quinquaginta.
- e. Fines Helvetiorum in longitudinem milia passuum ducenta sexaginta, in latitudinem centum octoginta patebant.
- f. Alii menses habent tricenos dies, alii tricenos singulos, mensis autem Februarius duodeviginti dies habet.
- g. Roma anno septingentesimo quinquagesimo tertio a. Ch. n. condita est.
- h. Reges anno quingentesimo decimo Roma pulsati sunt.
- i. Romani tria bella cum Carthaginiensibus gesserunt: primum bellum ab a. ducentesimo sexagesimo quarto usque ad ducentimum sexagesimum primum; secundum ab a. ducentesimo duodevicesimo usque ad ducentimum secundum. Bellum tertium ab a. centesimo undequingentesimo usque ad centesimum quadragesimum sextum gestum est.
- j. Titus Maccius Plautus a. ducentesimo quinquagesimo natus, annos undeseptuaginta vixit. Mortem obiit a. centesimo octogesimo primo.
- k. Caius Iulius Caesar a sexaginta fere coniuratis Idibus Martiis necatus est a. quarto et quadragesimo a. Ch. n.
- l. Quintus Horatius Flaccus, poeta ille celeberrimus, et Clinius Maecenas, quorum amicitia nota est, eodem anno, i.e. octavo a.Ch.n. mortui sunt.
- m. Unus homo saepe auctor felicitatis totius populi est.
- n. Themistocles non solum uni urbi, sed etiam toti Graeciae libertatem paravit.

- o. Certamen duorum iuvenum sorores duae alterius iuvenis spectabant.
- p. Bello Romanorum cum Albanis in utroque exercitu trigemini fratres, tres Horatii apud Romanos, tres Curatii apud Albanos fuerunt.
- q. Alexander tredecim annos rex fuit. Nero, imperator Romanus, quattuordecim annos regnavit.
- r. Caesar quadraginta annos natus Crassi et Pompei socius erat, quinquaginta annos natus totam Galliam superavit, sex et quinquaginta annos natus a sexaginta coniuratis necatus est.
- s. Leonidas cum trecentis Spartanis, septingentis Thespiensibus, mille Thebanis, quinque milibus ceterorum Graecorum Thermopylas occupavit et cum permultis milibus Persarum fortiter dimicavit.